

Олексин Артур Григорович

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

РОЗВИТОК ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

Основними напрямками діяльності банку є залучення фінансових ресурсів та їх подальше використання, адже саме на залучених коштах формується більшість банківських ресурсів. Для цього банки активно проводять депозитні операції, використовуючи різні типи рахунків для фізичних і юридичних осіб. З розвитком банківської системи також удосконалюються способи залучення коштів. В умовах економічної нестабільності, девальвації національної валюти та зниження інвестиційної активності, важливим аспектом для розвитку економіки є аналіз процесу формування та функціонування ресурсів банківських установ.

Таким чином, для забезпечення стабільної та ефективної роботи банків критичне значення має вдосконалення депозитних операцій і збільшення обсягів вкладів, що робить обрану тему надзвичайно актуальною в умовах фінансової нестабільності.

Важливий внесок у розвиток депозитних операцій, аналіз їх сутності та класифікацій депозитів у контексті формування ресурсів банку зробили вчені, зокрема А.В. Череп [2], Р.І. Тиркало [3], А.М. Герасимович, І.М. Парасій-Вергуненко та інші. Однак, попри досягнення в цій галузі, існує потреба в подальших дослідженнях, оскільки деякі аспекти цієї проблеми залишаються недостатньо розкритими.

У сучасних умовах зростаючої конкуренції на ринку банківських послуг формування достатньої ресурсної бази є ключовим фактором для забезпечення ефективної діяльності банків та розвитку банківської системи в цілому. Достатній обсяг депозитних ресурсів дозволяє банкам активно проводити операції, спрямовані на отримання максимального прибутку, з урахуванням можливих ризиків.

Згідно Закону України «Про банківську діяльність» депозити (вклади) – це: «кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України

та умов договору» [1].

Суб'єктами депозитних операцій є банки, які виступають позичальниками, та власники коштів, які виконують роль кредиторів. Об'єктами таких операцій виступають кошти, передані банкам на умовах, визначених двосторонньою угодою. Депозитні операції становлять приблизно 85% пасивів банків.

Основна частина ресурсів банку формується за рахунок залучених і запозичених коштів, а не власного капіталу. Залучені кошти – це фінансові ресурси, які банк отримує у вигляді вкладів і депозитів. Запозичені кошти включають ресурси, залучені через випуск облігацій або отримання міжбанківських кредитів. Регулювання залучення коштів здійснюється Національним банком України (НБУ).

Відповідно до нормативу платоспроможності, встановленого НБУ, обсяг залучених і запозичених коштів не повинен перевищувати розмір власного капіталу більш ніж у 8 разів. Депозит визначається як грошові кошти у національній чи іноземній валюті, передані їх власником або іншою уповноваженою особою на рахунок банку для зберігання на певних умовах. Для забезпечення диверсифікації депозитного портфеля банки залучають різні види депозитів.

Водночас у науковій літературі існують різні трактування поняття «банківський депозит», залежно від мети дослідження чи аналізу.

А.В. Череп та О.Ф. Андросова визначають депозит як: «грошові кошти в національній та іноземній валюті, що передані їх власником або іншою особою за його дорученням в готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах» [2].

Р.І. Тиркало надає схоже визначення: «депозит – це грошові кошти у готівковій або безготівковій формі, у національній або іноземній валюті, що передані банку їх власником або третьою особою за дорученням та за рахунок власника для зберігання на певних умовах» [3].

А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко під депозитом розуміють: «зобов'язання банку за тимчасово залученими коштами фізичних та юридичних осіб або цінними паперами за відповідну плату» [4].

Отже, сьогодні депозит – це єдиний термін для означення коштів, які тимчасово залучені банком згідно з угодою на будь-який час і від будь-якої особи. Детальніше визначення депозиту можна знайти у Положенні «Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами», відповідно до якого вклад (депозит) – це:

«грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті чи банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору» [5].

Отже, депозитні операції можна визначити як дії банку, спрямовані на залучення коштів клієнтів.

Для аналізу ролі строкових вкладів у загальних зобов'язаннях банків України за 2021–2023 роки, можна розглянути відношення строкових вкладів до загальних зобов'язань, а також оцінити динаміку цього показника.

У 2021 році строкові вкладення складали 27,5% від загальних зобов'язань банків. У 2022 році цей показник зменшився до 23,1%, що свідчить про зниження ролі строкових вкладів у загальних зобов'язаннях, можливо через зростання інших джерел залучення коштів. У 2023 році частка строкових вкладень знову зросла до 26,9%, що означає відновлення значення строкових вкладів як основного джерела фінансування банків.

У 2023 році строкові вкладення значно зросли, на 44,1%, що є важливим індикатором довіри вкладників і стабільності банківської системи. Незважаючи на загальне збільшення зобов'язань банків (зростання на 47,2%), частка строкових вкладів у загальних зобов'язаннях не знизилась суттєво, а навіть зросла порівняно з 2022 роком. Це вказує на стабільне збільшення заощаджень населення та підприємств у вигляді строкових депозитів.

Строкові вклади є важливим джерелом стабільного фінансування для банків, оскільки вони зазвичай використовуються для довгострокових кредитних операцій.

Дослідивши балансові показники вітчизняних банків, було визначено десятку лідерів за обсягом грошових коштів клієнтів, розміщених на строкових рахунках цих банків (таблиця 1).

Таблиця 1

**Топ-10 банків України за обсягом депозитів станом на початок
2024 року, млн грн**

Банк	Сума депозитів	Суб'єктів господарювання		Фізичних осіб	
		млн грн	%	млн грн	%
АТ «Ощадбанк»	100038	15747	15,7	84291	82,6
АТ КБ «ПриватБанк»	90583	12824	14,2	77760	85,8

Продовження табл. 1

АТ «Укрексімбанк»	78600	51337	65,3	27264	34,7
АТ «ПУМБ»	45085	23047	51,1	22038	48,9
АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК»	43277	37418	86,5	5859	13,55
АБ «УКРГАЗБАНК»	42068	27190	64,6	14878	35,4
АТ «СЕНС БАНК»	41497	9005	21,7	32491	78,3
АТ «Райффайзен Банк»	32827	19181	58,4	13646	41,6
АТ «УКРСИББАНК»	32169	23945	74,4	8224	26,6
АТ «ТАСКОМБАНК»	21438	13069	60,9	8169	39,1

взято з [6]

Для аналізу даних Топ-10 банків України за обсягом депозитів на початок 2024 року, розглянемо кілька ключових аспектів, таких як частка депозитів фізичних та юридичних осіб, а також співвідношення між банками за обсягами депозитів.

Ощадбанк має значну частку депозитів від фізичних осіб, що вказує на високу довіру до державного банку. Це також підтверджує стабільність і популярність його послуг серед населення.

ПриватБанк також орієнтований на фізичних осіб, що є основним джерелом його депозитної бази. Це свідчить про його популярність серед широких верств населення.

Більшість банків (особливо ПриватБанк, Ощадбанк, Сенс Банк) мають значну частку депозитів від фізичних осіб, що свідчить про їх популярність серед населення. Це важливо для забезпечення стабільності депозитної бази та зменшення ризиків ліквідності.

Деякі банки (Укрексімбанк, Креді Агріколь Банк, Райффайзен Банк) мають великий обсяг депозитів від юридичних осіб, що говорить про їх орієнтацію на корпоративних клієнтів і великих підприємців. Це дозволяє банкам мати стабільні джерела фінансування, але також може підвищувати ризики у разі економічних коливань або фінансової нестабільності в бізнес-секторі.

У банків з високим рівнем депозитів фізичних осіб є більша частка депозитів серед населення, що свідчить про більш широкий доступ до фінансових послуг серед громадян. У той же час, банки, орієнтовані на бізнес-сектор, мають менший обсяг депозитів від населення, але більший — від

компаній.

У 2021 – 2023 роках банки України демонструють тенденцію до зростання загальних зобов'язань, завдяки збільшенню депозитної бази. Це є позитивним сигналом для стабільності банківської системи країни, попри складні економічні умови. Збільшення депозитів як від фізичних осіб, так і від юридичних осіб, свідчить про довіру до банківських установ.

Оцінка ефективності управління депозитним портфелем банку є важливим етапом для удосконалення депозитної діяльності. Це дозволяє зрозуміти, наскільки ефективно банк використовує свої ресурси, залучає депозити та управляє ризиками, пов'язаними з депозитними операціями. Ось кілька ключових кроків для оцінки ефективності управління депозитним портфелем банку:

1. Аналіз структури депозитного портфеля. Визначення співвідношення між різними типами депозитів (строкові, до запитання, ощадні депозити тощо) дозволяє оцінити, який сегмент є більш вигідним і стабільним для банку. Для цього можна використовувати показники, такі як: питома вага кожного типу депозиту у загальному портфелі; тривалість залучених депозитів (короткострокові чи довгострокові); динаміка зміни структури депозитів. Банк повинен збалансовувати свої зобов'язання (депозити) та активи (кредити). Оцінка ризиків, пов'язаних з відтоком депозитів або зниженням їх вартості, є важливою частиною управління депозитним портфелем.

2. Оцінка рівня залучення депозитів. Для аналізу ефективності залучення депозитів необхідно порівняти темп зростання депозитів з показниками конкурентів та загальними трендами на ринку. Оцінка змін за роками дасть змогу оцінити, чи відображає динаміка приріст коштів від нових клієнтів або переважно збереження існуючих. Оцінка ефективності маркетингових зусиль також є важливою. Це можна зробити шляхом аналізу витрат на рекламу та порівняння їх з темпом залучення нових клієнтів.

3. Аналіз вартості депозитів. Важливим аспектом є оцінка середньої процентної ставки по депозитах та її порівняння з ринковими ставками. Занадто високі ставки можуть означати високі витрати для банку, а низькі – можливі втрати клієнтів. Для оцінки ефективності варто розрахувати чистий депозитний дохід, який отримує банк після врахування витрат на залучення депозитів, що дасть змогу зрозуміти, наскільки ефективно банк використовує залучені кошти.

4. Аналіз ліквідності та резервування. Важливо оцінити, наскільки банк має готовність виконати свої зобов'язання перед вкладниками. Оцінка

ліквідності депозитного портфеля дозволяє визначити, наскільки швидко банк може виплатити депозити в разі потреби. Оцінка рівня резервів та їх адекватності для покриття можливих втрат при відтоку депозитів або погіршенні якості активів є необхідною частиною ефективного управління депозитним портфелем.

5. Аналіз рентабельності депозитних операцій. Рентабельність депозитних операцій можна оцінити через показники доходності від розміщення залучених коштів. Це може включати нараховані відсотки на депозити, а також доходи від використання цих коштів для кредитування чи інвестицій. Варто визначити, чи відповідає рівень процентних ставок на депозити вимогам ринку та чи є він конкурентоспроможним.

6. Оцінка конкурентоздатності депозитних продуктів. Важливо порівняти депозитні продукти банку з пропозиціями конкурентів: процентні ставки, умови, додаткові послуги тощо. Оцінка того, наскільки банк готовий адаптувати свої депозитні продукти до вимог клієнтів та змін на фінансових ринках.

7. Оцінка стабільності депозитів. Оцінка того, яку частину депозитів складають кошти постійних клієнтів (наприклад, заробітна плата, соціальні виплати тощо), дає змогу зрозуміти рівень стабільності депозитного портфеля. Визначення рівня відтоку депозитів, чи є на ринку конкурентніші пропозиції, які можуть сприяти зниженню депозитної бази.

Висновки. Для удосконалення управління депозитним портфелем необхідно: оптимізувати структуру депозитів, залучення більше довгострокових депозитів для зниження ризиків від короткострокових коливань і забезпечення стабільної бази фінансування; поліпшення маркетингових стратегій, збільшення уваги на розробку нових, більш привабливих депозитних продуктів з урахуванням потреб різних сегментів клієнтів; впровадження новітніх технологій, розширення цифрових платформ для залучення клієнтів та управління депозитами в онлайн-режимі; регулярно здійснювати перегляд процентних ставок, залучення більш конкурентоспроможних ставок, але без загрози для фінансової стійкості банку; посилити аналіз ліквідності та резервів, регулярне оцінювання ліквідності банку і рівня резервів для уникнення ризиків неплатоспроможності.

Таким чином, оцінка ефективності управління депозитним портфелем дає змогу не лише виявити слабкі місця в існуючій стратегії, але й надає важливі дані для впровадження стратегічних змін, які дозволяють підвищити

прибутковість і стабільність депозитних операцій українських банків.

Список використаних джерел:

1. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Череп А.В., Андросова О.Ф. Банківські операції: *навч. посіб.* Київ: Кондор, 2008. 410 с.
3. Тиркало Р.І. Банківська справа: *навчальний посібник* / за ред. Р.І. Тиркала. Тернопіль: Карт-бланш, 2001. 314 с.
4. Герасимович А.М., Алексеєнко М.Д., Парасій-Вергуненко І.М. та ін. Аналіз банківської діяльності: *підручник. 2-ге вид., без змін.* Київ: КНЕУ, 2006. 600 с.
5. Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами: Постанова Правління Національного банку України від 3 грудня 2003 р. № 516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03#Text>
6. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>